

UVOD

Odakle su došli moji preci, kako se zvao moj prvi poznati predak, gdje je živio i čime se bavio, koliko je imao djece, koliko je dugo živio...? Odgovore na ta i slična pitanja najsigurnije nam pružaju matične knjige. One su zanimljive laicima koji istražuju obiteljska stabla, ali i prvorazredni izvor za proučavanje povijesti jedne mikrosredine i izučavanje demografije.

Matične knjige izvorno su javne isprave koje imaju zadatak pravovaljano dokazivati činjenice koje bilježe, a to su, prvenstveno – rođenje, vjenčanje i smrt. Zbog te svoje pravne snage predstavljaju pouzdan izvor za razne grane znanosti. One sadrže podatke o natalitetu, mortalitetu, migracijskim kretanjima, imovinskoj, socijalnoj i konfesionalnoj strukturi pučanstva. Pružaju podatke o prosječnom životnom vijeku, smrtnosti novorođenčadi, etničkom sastavu stanovništva. Povjesničari će često u njima potražiti podatke o pojedinim ličnostima, a oni koji se bave poviješću medicine podatke o uzrocima smrti, raznim bolestima, epidemijama kao i drugim uzrocima smrti (nesreće, ubojstva, samoubojstva). Etnolozi pored ostalog pružaju indirektnu informaciju o običajima u vezi s izborom bračnog druga, kumova, davanja imena djetetu, a matične knjige umrlih, uz ostale informacije, ponekad pružaju i podatke o smrti zbog zločina ili raznih nesreća. Onomastičar u matičnim knjigama može, na temelju zabilježenih antroponima, doći do podataka o jezičnoj i dijalektalnoj pripadnosti stanovnika dotičnog kraja i sl.

Preteče današnjih matičnih knjiga predstavljaju prve evidencije koje su se vodile pri kršćanskim biskupskim crkvama o novim pripadnicima te vjerske zajednice. Ako, polazeći od osnovne zadaće koja im je bila namijenjena, želimo dati kratki prikaz povijesnog razvoja matičnih knjiga, onda možemo u tome procesu uočiti dva osnovna razdoblja. U prvom razdoblju matice su bile isključivo evidencije o vjernicima, pripadnicima određene vjerske zajednice. U drugoj fazi one prerastaju u evidencije o građanima, pripadnicima državne zajednice. Podrazumijeva se da između ta dva osnovna razdoblja ne postoje oštre granice i da je prijelaz u različitim državnim zajednicama imao različite pojavne oblike, ovisno o organizaciji i stupnju razvoja te posebnostima u odnosu između državne zajednice i Crkve. Ne ulazeći u njihovo poblize određivanje, ovdje želimo samo ukazati na činjenicu da su matične knjige usko povezane s nastankom apsolutnih monarhija. Radi potrebe organizacije novoga vojnog sustava i dogradnje centralne vlasti, državna uprava u početku pokazuje interes za

matične evidencije da bi ih uskoro potom u potpunosti stavila pod svoju kontrolu, ostavljajući vjerskim ustanovama da za svoje potrebe i dalje vode matične knjige.

Kratka povijest vođenja matičnih knjiga

Kada su nove osobe (katekumeni) prihvatili kršćansku vjeroispovijest, bile su upisane u evidencije koje su se vodile u kršćanskim biskupskim crkvama. Prema sadašnjim saznanjima takve evidencije sežu i do početka 4. st. u doba rimskog cara Konstantina. Osim imena krštenih, u njima su se nalazila i imena kumova. Posebno su se evidentirali i umrli članovi vjerske zajednice.¹

Brojniji podaci o maticama sačuvani su iz srednjeg vijeka. Nalazimo ih u zapisima o biskupijskim sinodama. Matične knjige krštenih vodile su se u 14. i 15. st. u nekim zemljama zapadne Europe.

Kako se sve više ukazivala potreba za dokumentacijom javne prirode, koja bi obuhvaćala cjelokupno građanstvo, a podaci koji su se unosili u matice nisu bili unificirani i ovisili su o odredbama pojedinih biskupa, odnosno o župnicima koji su ih bilježili, razne biskupijske sinode donosile su propise u vezi s maticama (*Carigrad*, 1463, *Augusta*, 1598. itd.).²

Prema sadašnjem saznanju, prva takva odredba koja je provedena u praksi bila je odredba nantskog biskupa Henrija Le Barbua iz 1406. godine. Njome je biskup naredio župnicima u svojoj biskupiji da vode evidencije o krštenicima. Pored podataka o krštenom, u evidenciju su se unosili i podaci o roditeljima i kumovima krštenika.³

Odredbe sličnog sadržaja iz nešto kasnijeg razdoblja sačuvane su i u drugim zemljama.

Kao prekretnica u vođenju crkvenih evidencija smatra se odluka Thomasa Cromwella, čuvara državnog pečata u Engleskoj, izdana 5. rujna 1538. godine, kojom, u ime kralja Henrika VIII, vrhovnog glavara Anglikanske crkve, naređuje župnicima da brižljivo vode knjigu krštenih, vjenčanih i umrlih. Knjigu su morali čuvati u osiguranoj škrinji. Odlukom je određeno da župnik u prisustvu dvojice crkvenih starješina svake nedjelje unosi potrebne podatke za protekli tjedan. Da bi se odluka savjesno provodila, bile su predviđene i sankcije. Oni koji bi se o nju ogriješili morali su platiti tri šilinga i četiri penija globe. Tom odlukom Anglikanske crkve po prvi put se uvode

¹ Ante STRGAČIĆ, Inventar fonda matičnih knjiga Državnog arhiva u Zadru, *Arhivski vjesnik*, II, Zagreb 1959, str. 485; Ema UMEK i Janez KOS (urednici), *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I*, Ljubljana 1972, str. XVII (stranice uvoda označene su rimskim brojevima).

² Nataša BAJIĆ-ŽARKO, Splitski antroponimi krajem XVI. do 30. godina XVII. stoljeća, *Čakavska rič*, 1/1986, Split 1986, i Ante STRGAČIĆ, Inventar..., str. 486.

³ Ivo FICOVIĆ, Zbirka matičnih knjiga Historijskog arhiva u Dubrovniku, *Arhivski vjesnik*, XXV, Zagreb 1982, str. 11.

univerzalne odredbe o vođenju matičnih knjiga, koje vrijede za jednu vjeroispovijest u cijelosti.⁴

Za naš prostor daleko je značajnija slična odredba Katoličke crkve koja je uskoro potom donesena na Tridentinskom saboru (1545–1563). Kako je Lutherov raskol ubrzao nastojanje Katoličke crkve za obnovom *in capite et in membris - u glavi i u udovima*, na 24. sjednici Tridentinskog sabora (11. studenog 1563) donesena je odredba kojom je utvrđeno da svi župnici moraju voditi evidencije o krštenima i vjenčanima u svojoj župi, te da iste moraju brižljivo čuvati.⁵

Odlukom Tridentinskog koncila nije bilo propisano vođenje matice umrlih. Možemo pretpostaviti da je Crkvu ponajprije zanimalo tko su njeni članovi (posebno nakon odcjepljenja Engleske, dijela Njemačke te zemalja sjeverne Europe). Ti su podaci bili važni da ne bi došlo do vjenčanja bliskih srodnika, pripadnika različitih religija, ili da se ne bi netko vjenčao dva ili više puta.

Tek je Rimskim obrednikom (*Rituale Romanum*) iz 1614. godine Katolička crkva upotpunila odredbu Tridentinskog sabora, te donijela propis o vođenju matičnih knjiga umrlih. Prema toj su odredbi župnici bili obvezni voditi i knjigu Stanja duša (*Status animarum*). Ta je knjiga objedinjavala sve relevantne podatke o cijeloj obitelji i svakoj pojedinoj osobi koja pripada Katoličkoj crkvi (datum rođenja, krštenja, prve pričesti, krizme, vjenčanja i smrti), a treba naglasiti da su sačuvani primjerci tog sadržaja, datirani prije kraja 18. stoljeća, prava rijetkost. Ova činjenica začuđuje s obzirom na stroge crkvene propise.

Rimskim obrednikom prihvaćeni su posebni obrasci za vođenje svake od tih knjiga i to:

- za **knjigu krštenih**: »Godine Gospodnje ... dana ... mjeseca ... sam ja ... župnik crkve Sv. ... u mjestu ili kraju ... u crkvi Sv. ... krstio dijete, rođeno dana ... od ... zakonitih roditelja iz ove župe ili župe Sv. ... iz mjesta ili kraja ... Djetetu je dano ime ...

Kum je bio ..., sin ..., iz župe ili kraja ... a kuma je bila ..., kćerka ..., iz župe ili kraja ...«

- za **knjigu vjenčanih**: »Godine Gospodnje ... dana ... mjeseca ... po napovjedi izvršenoj u tri zaredna blagdanska dana, od kojih je prva bila dana ..., druga dana ..., treća dana ... za vrijeme Svete mise, i kako se nije našla nikakva zakonita prepreka ja ..., župnik ove crkve Sv. ..., u mjestu ..., vjenčao sam ... sina ..., starog ... godina iz župe Sv. ... i ... kćerku ili udovicu ..., staru ... godina iz župe Sv. ... zapitao u crkvi Sv. ... i kada su obostrano potvrdili pristanak, ja sam ih uz blagoslov vjenčao«

- za **knjigu umrlih**: »Godine Gospodnje ... dana ... mjeseca ... u okrilju Svete Matere Crkve, svoju dušu Bogu predao je ..., sin ili kćerka ... (ili zakonita žena ...), u

⁴ Isto, str. 12.

⁵ Ante STRGAČIĆ, Inventar..., str. 486. Usporedi Stjepan SRŠEN, Matične knjige na području Historijskog arhiva u Osijeku, *Arhivski vjesnik*, XXX, Zagreb 1987, str. 89–102.

... godini života, u ulici ..., u kući ... Njegovo tijelo je sahranjeno dana ..., na groblju crkve Sv. ..., ispovjedio sam ga ja (ili ovlašteni ispovjednik) ... dana ... i podijelio mu Svetu popudbinu dana ... i posljednju Svetu pomast dana ...»⁶

Pokrajinski sabori ili pojedini biskupi mogli su, za potrebe svoje biskupije, te odredbe dopuniti.

Poznato je da su mnogi zakoni doneseni kao kodifikacija običajnih normi, pa je barem djelomično tako i s vođenjem matičnih knjiga. Ipak, relativno su rijetke knjige nastale prije Tridentinskog sabora.

Do Patenta austrijskog cara Josipa II. od 20. veljače 1784, matične su se knjige vodile narativno, a nakon njega po određenim rubrikama koje su se, uz male preinake, sačuvale do danas. Ovo vrijedi za područje Istre koje je bilo pod austrijskom vlašću, dok su dijelu koji je spadao pod Veneciju rubrike uvedene 1815, a u nekim župama tek oko 1820. godine.

Na području Dalmacije do 1816. matice su vođene narativno, a zatim su uvedene rubrike (tabelarni sustav), ali ne istovremeno u svim župama.

Kratkotrajna francuska vlast izuzela je vođenje matičnih knjiga od župnika i za to zadužila načelnike. Ponovnim dolaskom Austrije, vođenje matice vraćeno je u nadležnost župnika koji je vodio posebno matične knjige za crkvene, a posebno za civilne potrebe.⁷

Godine 1907. papa Pio X. jednim je aktom potanko odredio način na koji se moraju voditi knjige vjenčanih te da se u knjige krštenih unosi podatak o vjenčanju. Kodeksom kanonskog prava (*Codex iuris canonici*), koji je 1917. godine proglasio papa Benedikt XV, određuje se kanonom 470, paragraf 1, da je župnik dužan voditi župne matične knjige – knjigu krštenih, krizmanih, vjenčanih i umrlih, kao i knjigu Stanja duša – te da ih treba voditi na način odobren od Crkve i brižljivo ih čuvati (*Habeat parochus libros paroeciales, id est liber baptizatorum, confirmatorum, matrimoniorum, defunctorum; etiam librum de statu animarum accurate conficere pro viribus curet; et omnes hos libros, secundum usum ab Ecclesia probatum vel a proprio Ordinario praescriptum, conscribat ac diligenter asservet.*)⁸

Nakon Drugog svjetskog rata, nova je vlast izuzela vođenje matičnih knjiga iz nadležnosti Crkve.⁹

⁶ *Vodnik po matičnih knjigah...*, str. XXXVII–LXVIII.

⁷ Nataša BAJIĆ-ŽARKO, *Splitski antroponimi...*, str. 26.

⁸ *Codex iuris canonici*, Roma 1936, str. 136, Ivo FICOVIĆ, *Zbirka...*, str. 13.

⁹ Opća uputstva za sastav i vođenje državnih matičnih knjiga Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ od 4. travnja 1946, br. 3182; Pravilnik o sustavu i vođenju državnih matičnih knjiga Ministarstva unutrašnjih poslova NRH od 31. kolovoza 1946, br. 38995/46.

Matične knjige krštenih

Ove knjige govore o broju krštenika što uglavnom, uz vrlo male iznimke, predstavlja i broj rođenih u pojedinoj župi. Iz njih saznajemo o imenima i prezimenima, o natalitetu u obitelji i na području župe, socijalnom statusu roditelja i kumova krštenika, o župnicima i kapelanima, broju kuća u mjestu te o jezičnoj kulturi samog župnika odnosno njegovih kapelana ili suradnika, ukoliko oni umjesto njega unose upise, a župnik iste ovjerava. U 18. i 19. st. često se navode imena i prezimena primalja, što je važno za povijest medicine.

Matične knjige vjenčanih

Ove knjige govore o broju vjenčanja. Vjenčanja se, uglavnom, obavljaju u mjestu rođenja zaručnice. Zaručnik često dolazi u mjesto zaručnice ili samim činom vjenčanja ili se ranije u dotičnome mjestu nastanio i ondje upoznao djevojku. On često ostaje u tome mjestu te je onda važno je li župnik upisao odakle zaručnik dolazi. Ponekad točno možemo ustanoviti datum kada je neka obitelj doselila u određeno mjesto, što je vrlo važno kod proučavanja podataka za izradu genealoškoga stabla kao i migracija stanovništva. I ovdje se saznaje o socijalnom statusu stanovnika, samih zaručnika, osobito mladoženje, njihovih roditelja, kao i kumova.

Matične knjige umrlih

Iz ovih knjiga možemo otkriti od kojih su bolesti ljudi umirali te koliki je bio životni vijek i koje su epidemije vladale. Također, saznajemo o raznim zločinima, nesrećama koje su se događale (posebno velikim nesrećama na moru, udarima грома, padovima sa stabala i slično), a možemo utvrditi i zanimanja pokojnika. U mnogim se maticama, posebno od uvođenja tabelarnog sustava, nalaze i upisi liječnika, što je važno za povijest medicine.

Civilne matice

Civilne vlasti pokazuju interes za vođenje matičnih knjiga (ako se izuzme odredba cara Justinijana sredinom 6. st. kojom je naredio da se u crkvenim arhivima pohranjuju i podaci o vjenčanima¹⁰) tek izgradnjom apsolutnih monarhija, jačanjem centralnih državnih vlasti i reformom vojnog sustava.

Da bi regulirao pitanje nasljedstva crkvenih beneficija u Francuskoj, kralj već 1539. izdaje Uredbu kojom obvezuje kaptole, kolegije, samostane i župe, da vode knjige

¹⁰ Ante STRGACIĆ, *Inventar...*, str. 485.

rođenih i umrlih. Nešto kasnije donose se Uredbe protiv tajnih brakova (1579), te o obveznoj godišnjoj ovjeri matica. Kodeksom kralja Luja XIV. iz 1667. uvodi se dvojno vođenje matica od kojih prvi primjerak (*minuta*) ostaje kod župnika, a drugi (*grosa*) se izrađuje krajem godine i predaje na izdvojeno čuvanje. Oba primjerka morao je ovjeriti kraljev sudac u dotičnom mjestu. Kraljevskom deklaracijom od 9. travnja 1736. ukida se vođenje *grose*, a određuje obveza izrada dviju *minuta* koje imaju jednaku pravnu snagu.¹¹

Odlučni zaokret u vođenju matica u Francuskoj, koji je imao odraza i na matice u Istri, zbio se u razdoblju Francuske revolucije. Odlukom Zakonodavne skupštine, 20. rujna 1792. godine određeno je da se matične knjige oduzmu Crkvi i predaju općinama na čuvanje i uporabu. Ustanovljena je služba civilnog matičara. Matičar je morao odvojeno voditi knjige rođenih, vjenčanih i umrlih u dva istovjetna primjerka. Jedan primjerak je ostajao u općini, a drugi se pohranjivao kod prvostupanjskog suda.¹²

U Habsburškoj Monarhiji zanimanje za matične knjige javlja se u drugoj polovini 18. st., za vladavine Marije Terezije. Kao početak uplitanja države u vođenje matica, može se uzeti njezin dekret iz 1765. kojim ukazuje da nema opravdanja za crkvene vlasti da ne dopuštaju uvid u matične knjige sudbenim organima.¹³ Korak dalje u tom pogledu učinila je dekretom od 20. srpnja 1770. kojim naređuje da se u matične knjige može unijeti ime nezakonitog oca samo na njegov izričiti zahtjev.¹⁴ Već 6. listopada iste godine objavljuje obrazac po kojemu bi se ubuduće trebale voditi matične knjige.¹⁵

Međutim pored svih tih odredaba ipak se može zaključiti da je tek Patentom cara Josipa II. od 20. veljače 1784. (Veljački patent) započelo razdoblje vođenja državnih matičnih knjiga. Tim Patentom je određeno da svaki župnik, za područje svoje župe, mora voditi odvojeno tri knjige: krštenih, vjenčanih i umrlih.¹⁶

Patentom su predviđene i rubrike po kojima su se trebale voditi te knjige:

- u **knjige krštenih** upisivalo se datum, mjesto rođenja, ime djeteta, vjera, spol, zakonito ili nezakonito, roditelji i kumovi. Za roditelje se upisivalo ime i prezime te zanimanje, ime i djevojačko prezime majke, isto tako i za kumove – ime i prezime te zanimanje;

- u **knjige vjenčanih** upisivalo se godinu, mjesec i dan vjenčanja, kućni broj, prezime i ime ženika, vjera, dob, slobodan ili udovac, ime i prezime zaručnice, vjera, starost, ime i prezime te zanimanje kumova;

¹¹ Ivo FICOVIĆ, Zbirka..., str. 16.

¹² Isto, str. 17.

¹³ *Vodnik po matičnih knjigah...*, str. XVIII.

¹⁴ Ante STRGAČIĆ, Inventar..., str. 486.

¹⁵ *Vodnik po matičnih knjigah...*, str. XVIII.

¹⁶ Isto, str. XIX.

- za **knjige umrlih** predviđene su rubrike: godina, mjesec i dan smrti, kućni broj, ime, vjera, spol i dob. Dekretom dvorske pisarne od 24. listopada 1788. dodana je rubrika – bolest ili uzrok smrti (*morbis seu causa mortis*).

Gornjim Patentom bilo je odlučeno da se u knjigama rođenih/krštenih upisuje datum rođenja, međutim župnici su, prema običaju koji je postojao prije donošenja Patenta, u tu rubriku često upisivali datum krštenja. Da bi se izbjegle sve nedoumice oko pisanja datuma, posebnim dekretom (od 27. travnja 1812) naređeno je da se u knjigama mora posebno unijeti datum rođenja i to uvijek ispred datuma krštenja.¹⁷ U praksi se događalo da su oba datuma pisali u istoj rubrici, sve dok nisu tiskani novi obrasci koji su imali zasebne rubrike za datume rođenja i krštenja. Od 1824. postoji preporuka da se upisuje i sat rođenja.¹⁸

Dekret od 19. srpnja 1784. nalaže vođenje matičnih knjiga za svako mjesto, međutim sačuvane knjige pokazuju da se to nije dosljedno provodilo već su se i dalje, uglavnom, upisi vršili u jedinstvene knjige za cjelokupno područje župe.¹⁹

Patentom od 20. veljače 1784. bilo je odlučeno da se matične knjige vode i po humanitarnim zavodima (bolnicama, nahodištima, ubožištima i sl.). Dekretom od 15. rujna 1786. precizirano je da te knjige vode župnici na čijem se području nalazio zavod. U praksi su ponegdje i dalje takve knjige vodili sami zavodi.²⁰

Početke vođenja matičnih evidencija o pripadnicima vojnih jedinica nalazimo već u 16. st. Pred kraj tridesetogodišnjeg rata uvode se posebne vjerske službe za vojnike i u razdoblju mira. Dekretom Marije Terezije od 26. siječnja 1770. naređeno je da vojni kapelani imaju nadležnost pri krštenju, vjenčanju i ukopu pripadnika vojnih jedinica (*militia vaga*), dok pri stalnim vojničkim posadama (*militia stabile*) te poslove obavljaju nadležni župnici. Novim dekretom od 1. lipnja precizirano je da župnici koji su obavili akt krštenja, vjenčanja ili pokopa vojnih osoba moraju o tome obavijestiti nadležne vojne vlasti.²¹

¹⁷ Kad je već riječ o upisima datuma rođenja u maticama, zanimljivo je spomenuti primjer iz župe Pazin. U matici rođenih (1812–1847), za razliku od prethodne matice, nalazimo rubriku »Dies nativitatis« na prvom mjestu. Župnik je tako već 23. srpnja 1812. primijenio carski (austrijski) dekret od 27. travnja 1812. kojim je naređeno da se u knjigama rođenih mora posebno unositi datum rođenja i to uvijek ispred datuma krštenja, premda ta naredba nije bila obvezatna i za područje župe Pazin, koja se tada nalazila u sastavu druge države (Francuske). Slučaj je zanimljiviji utoliko što se zna da je 1. siječnja 1812. godine i na području Ilirskih provincija stupilo na snagu cjelokupno francusko zakonodavstvo, pa prema tome i odredbe o maticama. Možda se to može razumjeti kao svojevrsni odgovor pazinskog župnika na odluku od 20. srpnja 1812. kada su civilne vlasti preuzele matične knjige iz župnih ureda. U prilog tome zaključku govori i činjenica da je početkom 1821. rubrika krštenja ponovo na prvom mjestu, a datum rođenja u rubrici »*Infans - Nomen et Dies Nativitatis*« na četvrtom mjestu.

¹⁸ *Vodnik po matičnih knjigah...*, str. XL.

¹⁹ Isto, str. XXI.

²⁰ Isto, str. XX.

²¹ Isto, str. XXX.

Posebno je značajna odluka o vođenju matičnih knjiga u mornarici donesena 3. veljače 1870. godine. Njome je vođenje matičnih knjiga povjereno katoličkom mornaričkom župniku u Puli i samostalnom kuratu u vojnoj bolnici u Puli. Mornarički župnik u Puli bio je podređen Apostolskom vojnom vikarijatu u Beču.²²

Iako je Ediktom o vjerskoj toleranciji (od 13. listopada 1781) priznata javnost svim kršćanskim vjeroispovijestima, ipak su Patentom od 20. veljače 1784. kod vođenja matičnih knjiga župnici katoličke vjeroispovijesti dobili posebnu ulogu. Jedino su njihovi upisi imali javnopravnu dokaznu snagu.²³ Zakonodavac je predvidio da:

- predstavnici evangeličke vjeroispovijesti vode matične knjige za članove svoje vjerske zajednice te da svake godine knjige dostavljaju katoličkom župniku koji je bio obvezan na temelju njih izvršiti upis u svoje knjige. Temeljem Dekreta od 26. studenog 1829. bili su obvezni izrađivati duplikate knjiga koje su slali na pregled i pohranu katoličkom župniku. Katolički župnik je i dalje morao ovjeravati sve njihove izvratke iz knjiga. Tek odlukom Ministarstva za unutarnje poslove od 30. siječnja 1849. te matice dobivaju istu pravnu snagu kao i katoličke.²⁴

- za pripadnike židovske vjeroispovijesti, Patentom od 20. veljače 1784. bila je utvrđena obveza vođenja matičnih evidencija o rođenima, vjenčanima i umrlima. Knjige su vodili mjesni rabini. Dokaznu snagu dobile su te knjige tek Zakonom od 10. srpnja 1868.²⁵ Time je otpala dotadašnja kontrola i ovjeravanje židovskih matrica od strane katoličkog župnika kao i isprava koje su na temelju matrica izdavali rabini.

- Grkokatolička crkva (unijati) bila je priznata Ediktom o vjerskoj toleranciji. Ako je pripadnike Grkokatoličke crkve pokopao ili krstio katolički župnik, obavijest o tom činu slao je nadležnom matičnom uredu gdje je izvršen upis prema svim važećim propisima.

- Srpska pravoslavna crkva u Austriji bila je priznata ministarskom Odlukom od 29. studenog 1864.²⁶

Patentom od 20. veljače 1784. bili su dakle udareni temelji državnih matrica i na području Habsburške Monarhije.²⁷ Zbog činjenice da su ih i dalje vodili župnici u svojstvu državnih službenika po državnim i crkvenim propisima, poznajemo ih pod nazivom »*crkveno-državne matice*« za razliku od onih iz razdoblja francuske uprave, za koje se obično upotrebljava naziv »*civilne*« matice.²⁸

²² Isto, str. XXXV.

²³ Isto, str. XXII.

²⁴ Isto, str. XXIII.

²⁵ Isto, str. XXIV.

²⁶ Isto, str. XXVIII.

²⁷ Odredbe su naknadno dopunjavane 6. svibnja 1784, 19. srpnja 1784, 24. listopada 1788, 21. listopada 1813, 31. siječnja 1814, i dr. Vidi: *Vodnik po matičnih knjigah* ..., str. I–LXXIV i Ante STRGAČIĆ, *Inventar* ..., str. 489.

²⁸ Ante STRGAČIĆ, *Inventar* ..., str. 487.

Oblik i čuvanje matičnih knjiga

Tridentinski sabor propisao je obvezu vođenja evidencija o krštenju i vjenčanju, ali ne i način njihova vođenja, pa se u tome pogledu najstarije matice međusobno dosta razlikuju. Među knjigama krštenih/rođenih nalazimo one u kojima su upisi obavljani kronološkim redom, ali isto tako i one koje su imale oblik abecednog kazala. Ponegdje se upisi nalaze u zajedničkoj knjizi, a nalazimo i primjere kada se vode odvojeno u posebnim knjigama. Znakovit je primjer vođenja knjiga u župi Zrenj gdje su, prema izvješću Valiera iz 1580, upisi krštenih uredno vođeni u zasebnoj knjizi dok su se vjenčanja evidentirala na slobodnim listovima misala.²⁹ Knjige umrlih iz tog vremena, još neobvezne, služile su uglavnom za evidenciju prihoda od ukopa pa je njihovo vođenje bilo podređeno tome cilju. Ponegdje se takav način zadržao i nakon 1614. godine. U župi Rovinj na taj način vođene su knjige umrlih sve do 1739. godine. Kada su Rimskim obrednikom iz 1614. bili prihvaćeni jedinstveni obrasci za vođenje matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih za pripadnike katoličke vjeroispovijesti, oni su uglavnom primjenjivani i na području Istre s napomenom da su župnici u praksi, unoseći sve predviđene podatke, propisane formulacije uglavnom skraćivali zadržavajući sve njihove bitne elemente.

Kako bi se olakšalo korištenje podataka iz matica i ublažili nedostaci uočeni kod ranijeg načina vođenja knjiga, neki župnici počeli su izrađivati kazala na kraju knjiga. Za veće i mnogoljudnije župe izrađivale su se i posebne knjige – registri, u koje su se upisivali podaci za duži vremenski period, neovisno o upisima u pojedinim knjigama.

Stanje uvedeno Tridentinskim saborom i Rimskim obrednikom zadržalo se na području cijele Istre do 1784. godine kada su na temelju Patenta cara Josipa II. od 20. veljače 1784. u dijelu Istre pod habsburškom upravom (Pazinska knežija) župnici pored crkvenih matica, u svojstvu državnih službenika, odmah započeli voditi i državne matice u tabelarnoj formi. Na području mletačke Istre matice su se vodile prema obrascima propisanim Rimskim obrednikom. Isti način upisa zadržao se na tom području i nakon pada Venecije (1797) kada se i na njega proširuje austrijsko zakonodavstvo. Izuzetak u tom pogledu čine vojne matice koje se od 1799. vode u Mornaričkoj crkvi u Puli prema tabelarnom sustavu.

Za razliku od »starih crkvenih knjiga« u kojima su se upisi i dalje vršili u narativnoj formi, u »novim«, poznatim kao »crkveno-državne matice« primjenjuje se tabelarni sustav. O tome svjedoče sačuvani primjerci matica iz Pazina, Šumbera, Starog Pazina, Tinjana i dr.

Donošenje Patenta od 20. veljače 1784. obrazloženo je pored ostalog i činjenicom da su se dotadašnje matične knjige vodile neuredno pa njihova vjerodostojnost nije

²⁹ Marijan BARTOLIĆ, Ivan GRAH i suradnici, *Crkva u Istri*, III. dopunjeno izdanje, Pazin 1999, str. 171.

bila pouzdana, a ovisila je jedino o revnosti župnika. Ako je suditi prema zapisniku zalijepljenom na unutarnjoj strani prednje korice matične knjige krštenih (1784–1812) župe Pazin, u kojemu su naznačene brojne nepravilnosti evidentirane prigodom pregleda knjige, moglo bi se zaključiti da se namjera zakonodavca teško ostvarivala, te da je vjerodostojnost matica i dalje umnogome ovisila o marnosti samog župnika. Taj nam zaključak potkrepljuje činjenica da je ta knjiga ustrojena za vrijeme Kajetana de Buseta, veoma učenog čovjeka koji je 1796. imenovan i tršćanskim biskupom.³⁰

Crkvene matice na području tzv. mletačke Istre vode se po obrascima prema Rimskom obredniku u narativnoj formi u pravilu do 1815/1816. godine kada se i tu počinje uvoditi tabelarni sustav. U praksi su pojedini župnici prestali voditi stare crkvene knjige u narativnoj formi, primjenjujući odmah državne odredbe o vođenju matica. Drugi su pak nastavili i dalje voditi »stare crkvene matice« u narativnoj formi prema Rimskom obredniku, a istodobno započinju voditi nove – državne knjige u obliku tabelarnog sustava. U većini slučajeva župnici su i nakon 1815/1816. godine nastavili vođenje samo »starih crkvenih knjiga«, ali ne zadugo, jer sudeći prema sačuvanim knjigama u Zbirci matičnih knjiga Državnog arhiva u Pazinu, uskoro sa svim prelaze na tabelarni sustav.

Stanje uvedeno Patentom cara Josipa II. bilo je za vrijeme francuske uprave nakratko prekinuto. U tom se razdoblju, novom organizacijom državne uprave, najprije na području tzv. mletačke Istre (1806), a potom (1809) i na preostalom području, uvodi francusko zakonodavstvo, a njime i novi način vođenja matica.³¹

Potkraj 1810. pristupilo se izradi registara rođenih od 1770. do 1810. godine. U tu svrhu korišteni su podaci iz matičnih knjiga koje su se vodile u župnim uredima. Župnicima je bilo naređeno da, pod prijetnjom kazne, pružaju pomoć u njihovoj izradi.³² Izgleda da oni nisu pokazali interes za taj posao, pa su civilne vlasti 20. srpnja 1812. preuzele postojeće matične knjige iz župnih ureda.³³

³⁰ Dr. Ignacije Kaetano de Buset bio je pazinski župnik od 1774. do 1791. godine, generalni vikar za područje ukinute Pićanske biskupije i ovlašteni zastupnik (*vicarius foraneus*) porečkog biskupa za njegove župe na području austrijskog dijela Istre (Naredbama Ferdinanda II. od 7. ožujka 1637. i Leopolda II. iz 1660, porečki biskupi mogli su na austrijskom dijelu svoje biskupije vršiti samo vizitacije, a sve ostale poslove u njihovo ime obavljao je ovlašteni zastupnik koji je morao biti austrijski državljanin). Božo Milanović ubraja ga među svećenike koji su se isticali književničkim radom, navodeći da je već 1789. dao tiskati molitvenik s »propisanim misnim molitvama i pjesmama u hrvatskom jeziku«. Vidi: Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knjiga I, Pazin 1967, str. 66 i 72.

³¹ Primjena tih odredaba izazvala je negodovanje građana. Ono se ispoljavalo u odbijanju roditelja da upisuju djecu u nove anagrafske knjige (HR DAPA 19, Općina Labin, *Akta Labinskog gradskog suda*, god. 1809, svežanj 2).

³² Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 41.

³³ »...svećenicima je bilo naloženo pod prijetnjom kazne da pomognu izvršiti taj popis s pomoću svojih knjiga rođenih i krštenih. Od 1. siječnja 1811. morali su roditelji javljati općini svako svoje novorođeno dijete, a svećenici nijesu smjeli krstiti bez svjedožbe o upisu djeteta u civilni registar. - Isto tako je po francuskim zakonima uvedenima od početka 1812, bilo zabranjeno vjenčanje u crkvi prije civilne ženidbe pred općinskim načelnikom. Tek kad se počela naslućivati teška budućnost za francusku vlast u Iliriji, dobili su župnici (oni u srednjoj Istri od pazinskog načelnika Kovača (Covaz) obavijest da smiju krstiti djecu kada hoće, samo da ih roditelji moraju prijaviti kod civilnog ureda

Dekretom od 15. travnja 1811. o organizaciji i uređenju Ilirskih provincija određeno je da 1. siječnja 1812. na području Ilirskih provincija stupa na snagu francusko zakonodavstvo u cjelini. Prema čl. 253 dekreta župnici su bili obvezni držati »civilne« matične evidencije u slučajevima kada ih načelnik nije bio sposoban držati.³⁴

Iz sačuvanih knjiga vidi se da su »civilne matice« vođene na običnim listovima bez tiskanog formulara. Svi listovi bili su pečaćeni. Na prvom listu, osim službenog pečata, prije početka upisa nalazila se i ovjera s pečatom i potpisom predsjednika nadležnog suda.³⁵ Knjige su se zaključivale krajem godine. Vodile su se u dva primjerka od kojih je jedan ostajao u arhivi općine, a drugi se slao prvostupanjskom sudu. Upisi su se vršili u narativnoj formi. U njima nalazimo gotovo identične podatke s onima koji su se unosili u prethodnom razdoblju prema odredbama Patenta cara Josipa II. iz 1784.

U knjigama rođenih bilježili su se podaci o datumu rođenja (godina, mjesec, dan i sat), ime, prezime, zanimanje, dob i prebivalište prijavitelja, ime i prezime djeteta, očevo ime i prezime, prezime i ime te djevojačko prezime majke, spol djeteta, prezime, ime, zanimanje i dob, te prebivalište kumova.

U knjige vjenčanih unosili su se datum (sat, dan, mjesec i godina), ime, prezime, zanimanje, mjesto rođenja mladenaca; ime, prezime i zanimanje roditelja; ime, prezime, zanimanje i boravište svjedoka.³⁶

U matičnim knjigama umrlih nalazimo datum smrti (sat, dan, mjesec, godina); ime i prezime matičara; ime, prezime, zanimanje, mjesto rođenja i prebivalište umrlog; ime i prezime, zanimanje i prebivalište roditelja; ime i prezime bračnog druga, ako je umrli bio u braku ili udovac; ime, prezime, zanimanje i dob, te prebivalište svjedoka.³⁷

Nakon propasti francuske uprave cijelo područje Istre ponovo dolazi u sastav Habsburške Monarhije. Austrija ne prihvaća zatečeno stanje na tom području. Proglašama od 22. rujna i 8. listopada 1813. general L. Nugent određuje potpuno ukidanje svega što se odnosi na francusku vladavinu i vraćanje na stanje iz 1805. godine.³⁸

u vrijeme od 3 dana nakon rođenja. - Ni svjedodžbe o rođenju i krštenju, o ženidbi i smrti nijesu smjeli župnici izdavati bez posebne dozvole civilnog matičnog ureda» (Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 41–42).

³⁴ Ante STRGAČIĆ, *Inventar...*, str. 487; *Vodnik po matičnih knjigah...*, str. XXI.

³⁵ Prema administrativnoj podjeli Ilirskih provincija, Istarska intendantca obuhvaćala je područje bivše mletačke Istre, Gradišku, Goricu i Trst kao glavni grad. Područje »mletačke Istre«, kao Istarski departman, dijelilo se na dva okružja: Koparsko kojemu je pripadalo područje kotareva Piran, Buzet i Poreč s općinom Novigrad i Rovinjsko s kotarevima Vodnjan, Labin, a od 18. rujna 1810. Pazin i Belaj, koji su dotada bili u sastavu Hrvatske sa sjedištem u Karlovcu. Na području Istarskog departmana djelovala su dva civilna suda: Rovinj i Kopar, s tim što je ovaj posljednji, osim civilnih sporova, rješavao kaznene sporove (B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*). Na matičnim knjigama s područja okružja Rovinj nalazimo štambilj suda iz Rovinja međutim na knjizi rođenih iz Roča (kotar Buzet) nalazimo ovjeru suda iz Trsta.

³⁶ HR DAPA 429, Zbirka matičnih knjiga.

³⁷ HR DAPA 429, Zbirka matičnih knjiga.

³⁸ Bernard STULLI, *Istarsko okružje 1825–1860*, Pazin–Rijeka 1984, str. 12–13.

Matične knjige koje su 1812. bile oduzete crkvenim vlastima ponovo su im vraćene početkom 1814.³⁹ Župnicima su predane na čuvanje i uporabu i »civilne« matice.⁴⁰ Austrijsko zakonodavstvo o maticama ostaje na snazi do uspostave talijanske vlasti u Istri. Državno-crkvene matice krajem 1923. gube pravnu snagu. Umjesto njih od 1924. uvode se nove civilne matice, koje ostaju na snazi do oslobođenja Istre. Crkvene vlasti nastavile su i dalje voditi matice prema ranijim propisima.

Matične knjige u Istri

Kada su se počele voditi prve matične knjige na području Istre, nemoguće je sa sigurnošću utvrditi, međutim ako je zaključivati na temelju sačuvanih matica, onda se može kazati da je to bilo dosta rano. O tome svjedoči činjenica da u Državnom arhivu u Pazinu i pojedinim župnim uredima postoji više knjiga koje su se počele voditi prije odluke Tridentinskog sabora (1563), odnosno Rimskog obrednika (*Rituale Romanum*) iz 1614. godine.

U knjizi godišnjica smrti (*Anniversarii de morti che si annunciano ogni Domenica dell'anno ... etc.*) koja se vodi od 1696. za župu Sv. Lovreča Pazenatičkoga, sačuvani su prijepisi podataka iz neke starije knjige, koji sežu do početka 16. st., što nesumnjivo svjedoči da su svojevrsne evidencije o umrlima vođene davno prije 1614. godine kada je za pripadnike katoličke vjeroispovijesti propisana obveza vođenja knjiga umrlih.

³⁹ Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 42; Ante STRGACIĆ, *Inventar...; Vodnik po matičnih knjigah...*, str. XXI.

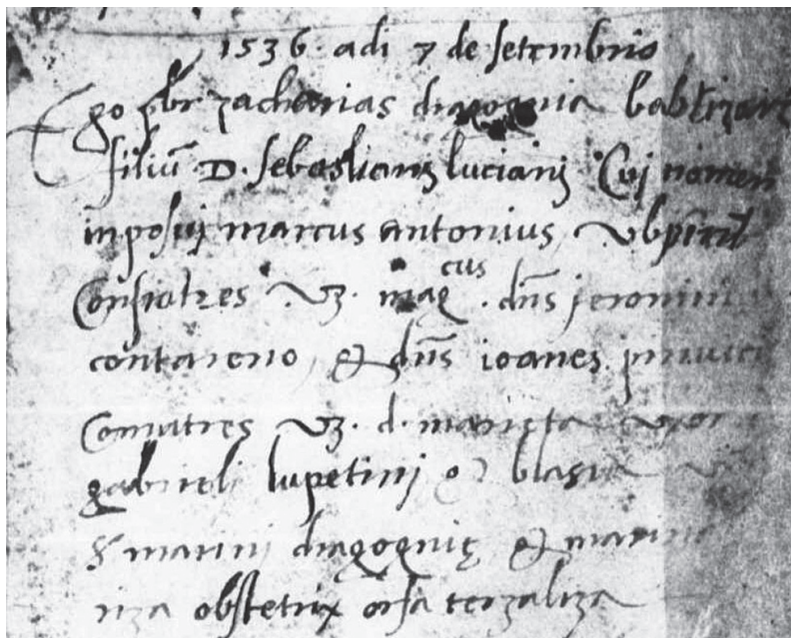
⁴⁰ Taj postupak oduzimanja i ponovnog vraćanja matičnih knjiga odrazio se ne samo na uščuvanost, već i na sačuvanost knjiga. Mnoge matice iz toga razdoblja su oštećene, a neke i nedostaju. U crkvenim pak maticama iz istog razdoblja veoma često nedostaju upisi i za više godišta, a za neka su godišta veoma oskudni. Relativno mali broj sačuvanih »civilnih matica« upućuje na zaključak da njihovo preuzimanje nije do kraja obavljeno. Tome u prilog govori i činjenica da se neke od njih nalaze u sklopu općinskih arhivskih fondova (npr. Registar umrlih Labina za 1813. u fondu Općine Labin). Ovdje moramo upozoriti da su matice nestajale i u kasnijem razdoblju, a vjerojatno i ranije. Tako zaključujemo na temelju podataka koji se mogu naći među javnim spisima raznih organa uprave. Kao primjer navodimo slučaj najstarijih matica iz Filipane koje su god. 1812. zapisnički evidentirane u župnom uredu, a koje kod zadnjeg popisa nisu pronađene. Isto se može kazati i za najstarije matice iz župe Zrenj za koje je 1580. Valier ustvrdio da se uredno vode. Kada se usporede matice zapisnički evidentirane 1837. u župi Plomin s posljednjim popisom, lako je ustanoviti koje nedostaju... Uzroci propadanja matica su različiti. Osim već rečenoga, treba uzeti u obzir i uvjete u kojima su čuvane, a oni su se razlikovali od župe do župe. Dok je župni arhiv u Pazinskim Novakima bio »u posebnoj sobi«, »knjige i spisi sahranjeni u posebnoj škrinji«, a u župnom uredu u Starom Pazinu matice su se čuvale »u posebnom ormaru gdje vlaga ni malo ne škodi«, dotle su u župnom uredu u Svetom Martinu u Vetvi uvjeti bili dosta nepovoljni, pa su »uslijed vlage... matične knjige pune ljaga«. Od godine 1842. kad je sazidan župni stan u župi Pićan »matične knjige su sahranjene u suhoj sobi u zato pripremljenom ormaru da se ih i od praha štiti«, za razliku od prethodnog razdoblja kada su se »prenašale od kuće do kuće«. Neko vrijeme čuvale su se i u »sakristiji župne crkve«. Za vrijeme Drugog svjetskog rata nastradalo je više župnih arhiva pa su zajedno s njima nestale i brojne matice. Posljedice na uščuvanost matica ostavila je i odluka državnih organa iz 1946. godine o preuzimanju matica iz župnih ureda, kojoj su se suprotstavili neki od župnika. »Bilo je nasilja i putem milicije su se oduzimale knjige... Ima i slučajeva da su neki župnici i kidali i davali samo ona godišta koja su zakonom bila određena«. (Zahvaljujemo gospodinu župniku Ivanu Grahui na obavijesti).

U Istri je sačuvano 30-ak matičnih knjiga nastalih neposredno nakon donošenja tridentinske odredbe (Svetvinčenat, Momjan, Buzet, npr.). Mogli bismo reći da su to svojevrsne inkunabule među matičnim knjigama.

Arhivi župnih ureda primorskih gradova u slovenskom dijelu Istre pohranjuju također dosta stare upise. Da spomenemo samo najstarije: Piran MKR (1458–1836)⁴¹, Izola MKR (1506–1527), Kopar MKR (1554–1579), Piran MKU (1505–1506).⁴²

Prema starosti sačuvanih matičnih knjiga i njihovoj kompletnosti, Istra je prva u Hrvatskoj. U stručnoj literaturi se navodi kako je Hrvatska, po starosti makar u prijepisu sačuvane prve matične knjige (knjiga krštenih za Umag iz 1483), među prvima u Europi i svijetu. Spomenuta knjiga vođena je čak od 1400. godine!

Najstarije matične knjige u Istri u izvorniku su matična knjiga krštenih u Labinu (1536–1583), matična knjiga krštenih u Balama (1538–1573), matična knjiga krštenih (1560–1587) i matična knjiga umrlih u Rovinju (1553–1601).

Matična knjiga krštenih Labina (1536–1583); upis krštenja od 7. rujna 1536.

⁴¹ Najstariji sačuvani izvornik R (1533–1556) označen je kao knjiga III, *Vodnik po matičnih knjigah...*, sv. II, str. 407.

⁴² Opširnije vidi *Vodnik po matičnih knjigah...*, I–III.

*Sačuvane matične knjige rođenih/krštenih koje su se vodile prije 1563. godine*⁴³

Mjesto	Godina
Umag	(1400) 1483–1693.
Labin	1536–1583.
Bale	1538–1573.
Buje	1539–1582.
Vodnjan	1559–1642.
Rovinj	1560–1587.

Sačuvane knjige umrlih koje su se vodile prije Rimskog obrednika 1614. godine

Mjesto	Godina
Rovinj	1553–1602.
Rovinj	1602–1640.
Labin	1585–1616.
Bale	1606–1735.

Matične knjige u Državnom arhivu u Pazinu

Odlukom Oblasnog narodnog odbora za Istru o »primjeni Zakona, Uputstava i Pravilnika važećim u FNRJ, odnosno u NRH na području Oblasnog Narodnog Odbora za Istru« broj 900-47 od 31. siječnja 1947. godine,⁴⁴ na području Istre počinje se primjenjivati »Zakon o državnim matičnim knjigama« od 1. travnja 1946. sa svim važećim popratnim uputama.⁴⁵

Na temelju tih propisa, nadzor nad matičnim knjigama vođenim do 1946. godine preuzimaju nadležni državni matičari. Slijedom tih odredaba državni organi pristupili su preuzimanju matičnih knjiga rođenih/krštenih, vjenčanih i umrlih, koje su se do tada vodile i čuvale u župnim uredima. Tadašnjim preuzimanjem nisu bile obuhvaćene matice s područja Bujštine koja je 1947. ušla u sastav Okruga Kopar, potom u Slobodan teritorij Trsta, a kod ostalih župnih ureda ono je različito primijenjeno. Pojedini župnici (pretežno iz obalnog dijela Istre) predavali su cjelokupni fond matica, drugi

⁴³ Svi podaci o matičnim knjigama u ovome prilogu, ako nije drugačije naznačeno u bilješki, rađeni su na temelju dokumentacije koja se čuva u Državnom arhivu u Pazinu. Podaci za matice koje se čuvaju u župnim uredima preuzeti su iz inventara arhivskog gradiva dotične župe, koji se također nalaze u DAPA, a izradili su ih sedamdesetih godina 20. stoljeća, za potrebe DAPA, Jakov Jelinčić, arhivist i župnik Ivan Grah, biskupski delegat za crkvene arhive. Podaci za matične knjige u matičnim uredima preuzeti su iz popisa matičnih knjiga u matičnim uredima koje su pojedini matični uredi dostavili DAPA radi mikrosnimanja.

⁴⁴ Službeni list Oblasnog NO-a za Istru, br. 3/1947.

⁴⁵ Opća uputstva za sastav i vođenje državnih matičnih knjiga Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ od 4. travnja 1946, br. 3182, Pravilnik o sustavu i vođenju državnih matičnih knjiga Ministarstva unutrašnjih poslova NRH od 31. kolovoza 1946, br. 38995/46.

su pak predavali samo one koje su imale operativni značaj za državnu upravu. Bilo je i slučajeva da matice uopće nisu predavane, pod izlikom da su uništene za vrijeme rata.

Na prijedlog znanstvenih institucija, Ministarstvo unutrašnjih poslova NR Hrvatske odlukom br. 4189-IV-1949. od 13. svibnja 1949. propisuje da se sve matične knjige s upisima zaključno do 1860. godine predaju na čuvanje nadležnim arhivima. Polazeći od te odluke, organi vlasti u Istri su od 1950. do 1952. predali starije matične knjige Državnom arhivu u Rijeci. Kada je 1958. godine osnovan Istarski arhiv u Pazinu, pristupilo se pregovorima o preuzimanju cjelokupnog istarskog arhivskog gradiva koje se tada čuvalo u Rijeci. U sklopu te akcije, godine 1962. preuzete su i matične knjige iz Istre od kojih je formirana *Zbirka matičnih knjiga istarskih župa*.

Zbirka je naknadno popunjavana preuzimanjem matičnih knjiga iz matičnih i mjesnih ureda, kada bi izgubile operativnu vrijednost. Zbirka danas ima 617 arhivskih jedinica.

Najveći dio matičnih knjiga koje su ostale u župnim uredima evidentiran je u sklopu akcije sređivanja i popisivanja župnih arhiva koju su zajednički proveli Državni arhiv u Pazinu i Biskupski ordinarijat iz Poreča u razdoblju od 1971. do 1980. godine, pa danas postoji uvid u cjelokupni sačuvani fundus istarskih matičnih knjiga. Evidentirane knjige u župnim, matičnim i mjesnim uredima, s onima u Državnom arhivu u Pazinu, prelaze brojku od 2000 arhivskih jedinica. To je, kad se uzme u obzir činjenica da su mnoge u ratovima i zbog drugih uzroka uništavanja arhivskog gradiva nestale, a popisi sačuvanih još nisu dovršeni, zaista poštovanja vrijedan fond matičnih knjiga koje predstavljaju prvorazredan i pouzdan povijesni izvor. Kad se tome dodaju i prijepisi koji se od 1835. prikupljaju u Biskupskom ordinarijatu u Poreču i Biskupskom ordinarijatu u Trstu (do 1943), onda je slika o sačuvanosti matičnih knjiga iz Istre uglavnom zaokružena.⁴⁶

Jezik na kojemu su pisane matične knjige je latinski i talijanski, te djelomično hrvatski i njemački.⁴⁷ Pismo je pretežito latinica, međutim u knjigama se nalaze i upisi glagoljskim pismom.⁴⁸ Od 1861. u župi Peroj započinju upisi ćirilicom.⁴⁹ Iz nekih zapisa

⁴⁶ U »Sadržaju biskupskog arhiva u Poreču« kojega je pok. prof. Josip Šajina, biskupski vikar i kancelar, 30. rujna 1983. dostavio Arhivu Hrvatske, između ostaloga stoji: »Porečki bisk. arhiv sadrži i prijepise matičnih knjiga sviju župa od 1840. god., jer je car Ferdinand I. naredio da župnici imaju svake godine slati prijepise matičnih knjiga Ordinarijatu. Dakako da niti sve župe savjesno šalju te prijepise, a i kod župa koje šalju ima manjaka pojedinih godišta.« Kasnije je utvrđeno da su najstarije parice iz 1835/1837. (op. Jakova Jelinčića).

⁴⁷ Vojne matice su na njemačkom jeziku.

⁴⁸ Sv. Martin, Sveti Ivan od Šterne, Funtana.

⁴⁹ U matičnoj knjizi umrlih (1820–1881) koja se čuva u Zbirci, upisi ćirilicom započinju 2. rujna 1861. Raniji upisi su latinicom uglavnom na latinskom, a vojna matica iz 1917. na njemačkom jeziku. Ova posljednja se nalazi u Mjesnom uredu u Fažani.

u matičnim knjigama možemo naslutiti da su mnoge starije matične knjige bile pisane glagoljicom⁵⁰, međutim one su uglavnom uništene, gubljene⁵¹ ili odnesene iz Istre.⁵²

Nešto više glagoljskih upisa nalazi se u maticama koje se čuvaju u župnim uredima. Nalazimo ih u maticama Brtonigle, Sovinjaka, Rakotula, Mutvorana, Vabriga, Frate,

⁵⁰ Skrećemo pažnju na mišljenje don Luke Kirca: »Skoro sve hrvatske župe imaju odlomaka glagoljskih matica... Te glagoljske matice idu ponajviše baš u ono doba, kada u dotičnom arhivu počinju prvi spisi i prve vijesti; traju tek koju godinu (...) Iz toga zaključujem, da su ti odlomci tek završetak glagoljskih matica, kroz stoljeća prije tako vođenih i pisanih (...) Gdje prestaje glagoljsko upisivanje u župničke matice, tu nestaje i odnosnog popa glagoljaša, a nasljeđuje ga talijanski svećenik s talijanskim upisivanjem u matice«. Takvo svoje mišljenje potkrepljuje navođenjem primjera iz Rakotula i Medulina. Opširnije vidi Luka KIRAC, *Crtice iz istarske povijesti*, Zagreb 1946.

⁵¹ Iz izvještaja župnog ureda Vranje Kotarskom poglavarstvu u Pazinu br. 36 od 17. ožujka 1906. saznajemo da su se u župnom uredu čuvala knjige »kršćenih od 1625, mrtvih od 1642. i vjenčanih od 1648 – isto iz prvih godina jezika hrvatski...«. Župni ured iz Lindara izvješćuje isti organ, pod br. 36 od 14. travnja 1906. da se kod njega čuva »matična knjiga pisana glagoljicom iz god: 1666-«. Prema posljednjoj evidenciji koja se čuva u DAPA najstarija sačuvana matica iz Vranje je knjiga krštenih (1758–1806), vjenčanih (1771–1806) i umrlih (1771–1806) dok u župnom uredu nije evidentirana knjiga koja bi za spomenutu godinu i dalje imala glagoljske upise (usporedi s podatkom iz sljedeće bilješke). Ovdje ukazujemo i na izvješće župnika Ivana Mandića iz Krbuna Kotarskom poglavarstvu u Pazinu pod br. 69 od 14. travnja 1906. u kojem čitamo da se u arhivi župnog ureda »nalaze četiri stranice glagoljskog misala iz XV. vijeka. Pismo je pisano na telečjoj koži lijepim slovima. Kako je pismo pisano na telečjoj koži uporabio je netko tu kožu početkom XVII. vijeka kao korice za krsnu knjigu, koja počimlje godinom 1600. I tako je ovdje to pismo na koricama sačuvano zajedno sa krsnom knjigom«. U inventaru arhivske građe kojega su god. 1971. izradili mr. Jakov Jelinčić, arhivist iz Historijskog arhiva Pazin i svećenik Ivan Grah, biskupski delegat za crkvene arhive, evidentirana je matična knjiga krštenih (*Liber matricularum*) 1698–1769. uz koju su stavili zabilješku: »Knjiga je bila uvezana i restaurirana 1940. Sačuvane su originalne korice obložene pergamentom glagoljskog misala. Knjiga ima i matice vjenčanih od 1720. do 1770. Knjiga ima i matice umrlih od 1698. do 1764. Ima i još neke podatke za Krbune, Tupljak i Grobnik za 1771. god.«, pa se nameće pitanje što je bilo s ranijim upisima, jer prema izvješću iz 1906. knjiga »počimlje godinom 1600«. Možda se zaista radi o grešci u izvješću. Kada je već riječ o fragmentima glagoljskog misala skrećemo pažnju na zabilješku Ivana Grah: »Nedavno smo pronašli nekoliko ostrižaka iz staroslavenskog misala u uvezu najstarijih matičnih knjiga u Gračišću i Krbunama« (Pazinski kraj u izvještajima pićanskih i porečkih biskupa Svetoj Stolici (1588–1780), *Vjesnik HARIP*, sv. XXVI/1983, str. 204, bilješka 13). U svom dnevniku rada – Tupljak, 26. studenog 1971, monsijor Grah zabilježio je: »Liber matricularum iz 1698, uvez u pergamenti glagoljsku iz XV st.« U knjizi *Crkva u Istri* (III. dopunjeno izdanje), koju su pripremili i tiskali 1999. Biskupski ordinarijat Poreč i IKD »Juraj Dobrila« iz Pazina, nalazimo podatak da je »matična knjiga krštenih uvezana u glagoljskom pergamentu iz XIV st.« (str. 89). Na istom mjestu čitamo: »Župa se spominje u popisu 1653, ali je mnogo drevnija. Krbunski su župnici bili gotovo redovito gen. vikari pićanskih biskupa«. To nas navodi na pomisao kako se zaista ne radi o grešci župnika kod sastavljanja izvještaja iz 1906, već da se radi o dvije različite knjige. Ako je ta pretpostavka ispravna, onda se postavljaju pitanja: Što je sa starijom knjigom o kojoj govori Mandić? Kada, kako i zašto je došlo do zamjene korica? Pretpostavimo li da su se u njoj nalazili i glagoljski upisi, što je lako moguće s obzirom da je glagoljica u Krbunama prisutna od davnine, onda se zamjena korica može objasniti kao svjestan čin da se knjiga zaštititi ili pak uništi (otuđi, možda prigodom restauracije!).

⁵² Od glagoljskih matica iz Istre u zbirci HAZU nalaze se: matica krštenih (1598–1634), vjenčanih (1576–1640) i krizmani (1588–1658) te matična knjiga vjenčanih (1640–1667) iz župe Boljun; matične knjige krštenih (1579–1685), vjenčanih (1584–1722) i krizmani (1659) iz župe Draguč; matica krštenih (1612–1614, 1630–1693) i vjenčanih (1681–1692) iz župe Labinci (Sv. Nedelja); matica krštenih iz Lindara (1591–1667); matica krštenih (1648/1649, 1677–1704) i vjenčanih (1666–1690) iz Medulina; matica krštenih (1728–1775) iz Muntrilja; matična knjiga krštenih iz Vodnjana (1566, 1567, 1578); dijelovi matice krštenih iz Svetog Ivana od Šterne (XVII. st.). (Vidi Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II*, Zagreb, 1970).

Rovinjskog Sela, Baderne, Gradine, Materade, Muntrilja, Tara, Krbuna, Savudrije, Kaštela, Tribana (Krasica), Momjana i dr.⁵³

Zaštita zbirke

Papir na kojemu su pisane starije matične knjige ručne je proizvodnje i različite kvalitete, što se odrazilo i na usčuvanost knjiga. Kada tome dodamo i različite uvjete u kojima su se knjige čuvale, te ratne i druge nepogode, ne iznenađuje činjenica da su mnoge od onih knjiga koje su dospjele u Državni arhiv u Pazinu bile dosta oštećene, a poneke u gotovo raspadajućem stanju, pa ih je bilo nemoguće koristiti prije restauratorsko-konzervatorskih radova. Sustavnoj zaštiti matica pristupilo se sredinom 70-ih godina, kada je u Arhivu osposobljena restauratorska radionica. Ovdje treba naglasiti da se kod utvrđivanja prioriteta nije pravila razlika radi li se o maticama pohranjenim u Zbirci matičnih knjiga Državnog arhiva u Pazinu ili onima kod župnih ili mjesnih ureda. Nastojalo se zaštititi one najvrednije kojima je zaštita zaista neophodna i hitna.⁵⁴

Da bi se osigurala zaštita matica, ali i omogućilo njihovo nesmetano korištenje, gotovo istodobno s konzervatorsko-restauratorskim poslovima započelo se sa sustavnim mikrofilmiranjem gradiva.

U prilogu kojega donosimo knjige su poredane abecednim redom prema imenu župe, odnosno mjesta (za novije civilne matice). Unutar svake župe grupirane su po vrstama i to: rođenih/krštenih (R), vjenčanih (V) i umrlih (U). U nekim su razdobljima u istoj knjizi vođeni upisi krštenih, vjenčanih i umrlih, te takve knjige donosimo na početku popisa knjiga za pojedinu župu kao *zajedničke*.

Na kraju popisa matičnih knjiga donosimo popis kazala, a svaka će matična knjiga za koju postoji kazalo, imati oznaku *. Treba napomenuti da se u većem dijelu novijih, ali i u nekim starijim knjigama, nalaze kazala.

Unutar svake grupe primijenjen je kronološki red. Ako za iskazani raspon godina kod pojedinih knjiga ne postoji kontinuitet upisa, onda je to naznačeno kosom crtom (/) između graničnih godina. Eventualne pojedinačne upise izvan navedenog razdoblja nismo navodili jer isti ništa značajnije ne pridonose osnovnoj informaciji.

Matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih žitelja Pule i šire okolice (južno od crte Rovinj–Kanfanar–Labin)⁵⁵ koji su početkom Prvog svjetskog rata iz sigurnosnih

⁵³ Prema tvrdnji mr. Mladena Milohanića, župnika iz Buja, veći broj glagoljskih upisa nalazi se u registrima župa nekadašnje Novigradske biskupije – Materadi, Savudriji, Kaštelu, Krasici (Triban) i Momjanu. (Vidi *Glagoljica matičnih knjiga u Istri*, Istarska danica, Pazin 1988).

⁵⁴ Akcija Arhiva na zaštiti matica imala je pozitivan odjek u javnosti. To potvrđuje činjenica što su se arhivskoj službi samoinicijativno za pomoć obraćali ne samo voditelji matičnih ureda s područja na kojemu Arhiv obavlja službu zaštite, već i iz Opatije i Malog Lošinja.

⁵⁵ *Istarska enciklopedija*, LZ Miroslav Krleža, Zagreb 2005, str. 895 (natuknica *Wagna*).

razloga preseljeni u logore Wagna, Gmünd, Pottendorf i Steinklammu, Oberholla-brunnu i druga austrijska mjesta, te u Mađarsku, Moravsku i Češku, donosimo na kraju popisa matičnih knjiga župe Pula – Katedrala.

U Popisu matičnih knjiga navedene su matične knjige nastale do potpisivanja Londonskog memoranduma (5. listopada 1954).

Na kraju, u prilogu, donosimo Popis župa i naselja Porečke i Pulske biskupije.

Popis kratica i oznaka

AHAZU	Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
BA	Biskupijski arhiv
DAPA	Državni arhiv u Pazinu
MK	Matična knjiga
MKR	Matična knjiga rođenih
MKV	Matična knjiga vjenčanih
MKU	Matična knjiga umrlih
MP	Matično područje
MU	Matični ured
SD	Stanje duša
ZMP	Zavičajni muzej Poreštine
ŽU	Župni ured
*	Kazalo